

UDK: 37.091.212.5-044.77

Izvorni znanstveni rad

PONAVLJANJE RAZREDA – POTENCIJAL ZA PEDAGOŠKO DJELOVANJE ILI KAZNA

Petar Vid Keserica

*OŠ Ante Kovačić, Marija Gorica
Republika Hrvatska
vid.keserica@yahoo.com*

Ante Kolak

*Filozofski fakultet
Sveučilište u Zagrebu
Republika Hrvatska
akolak@ffzg.hr*

SAŽETAK

Ponavljjanje razreda je pedagoška intervencije za učenike koji nisu ostvarili zadane ishode na zadovoljavajućoj razini. Najveću dilemu predstavlja akademska svrhovitosti i socio-emocionalne posljedice koje ponavljanje razreda ostavlja na učenika. U radu se iznose empirijski nalazi o problematici ponavljanja razreda u RH. Teorijski dio ovoga rada postavlja okvir za izvođenje istraživačkih pitanja koja se odnose na ponavljanje razreda s obzirom na razred koji učenici najučestalije ponavljaju, broj izostanaka učenika ponavljača, spol učenika ponavljača te uspješnost učenika u ponovljenoj godini. Uzorak čine svi učenici osnovnoškolskoga uzrasta u RH u razdoblju od šest školskih godina. Rezultati pokazuju da se najčešće ponavlja sedmi razred, da je broj izostanaka učenika ponavljača veći, da češće ponavljaju razred dječaci te da je dio učenika i pri ponavljanju razreda neuspješan. Empirijskim nalazima autori potvrđuju kontroverznost tematike i upućuju na štetne posljedice ponavljanja razreda.

Ključne riječi: apsentizam, (ne)uspjeh, ponavljanje razreda.

UVODNA RAZMATRANJA

U svim obrazovnim sustavima napredak učenika vrednuje se tijekom cijele školske godine i poduzimaju se različite mjere za podršku učenicima koji imaju poteškoća u svladavanju sadržaja da bi se osigurao zadovoljavajući napredak. U velikom broju zemalja na kraju školske godine ponavljanje razreda je opcija za učenike koji unatoč mjerama potpore provedenim tijekom nastavne godine nisu uspjeli postići zadovoljavajući napredak (Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, 2011). Iako se učenicima pružaju mjere podrške i korektivne aktivnosti kada dođe do poteškoća u svladavanju sadržaja tijekom školske godine, postoji vjerojatnost da učenik neće ispuniti postavljene ciljeve. Stoga se kao konačna mjera podrške predlaže ponavljanje razreda. Smatra se da ponavljanjem razreda učenici imaju novu priliku poboljšati svoje učenje i vještine (EACEA, 2011). Međutim, postoje i primjeri poput Norveške, Islanda, Bugarske i Lihtenštajna gdje se praksa ponavljanja razreda ne provodi. U slabije razvijenim zemljama ponavljanje razreda je uobičajeno te je često popraćeno niskim upisnim stopama u viši obrazovni sustav i visokim stopama odustajanja od škole (Manacorda, 2012). Važno pitanje koje se nameće jest kakve implikacije školski neuspjeh ima na kognitivni, afektivni i socijalni razvoj učenika (Rose, Medway, Cantrell i Marus, 1983). Ebel (1980) ukazuje na princip negativnoga potkrepljenja. Škole koje eliminiraju mogućnost neuspjeha i stigmom povezanu s neuspjehom također uklanjaju važan poticaj za rad, tj. izbjegavanje neuspjeha. U skladu s takvim pristupom obrazovanju Ebel (1980) ističe da ne postoji uspjeh bez neuspjeha, a da se neuspjeh u učenju ne može ukloniti. Argument koji ide u prilog ponavljanju razreda jest taj što mogućnost ponavljanja razreda djeluje odvratajuće od lošega školskog uspjeha. Iskustvo ponavljanja razreda također može smanjiti vjerojatnost da će ponavljači to htjeti ponovno iskusiti, čime se stvara poticaj za poboljšanje vlastitoga školskog uspjeha (Manacorda, 2012). Obrazovne politike koje uključuju ponavljanje razreda kao metodu povećanja učenikovih postignuća krivicu izravno prebacuju na učenika te se nadaju da će ih strah od posljedica, odnosno ponavljanja razreda uplašiti pa će se zatim pridržavati pravila i postići zadovoljavajući uspjeh (Johnson i Bishop, 2018). Promišljajući o navedenom pedagoškom izazovu dio znanstvenika fokus odgovornosti usmjerava prema odgojno-obrazovnim djelatnicima i školskom sustavu (Gilmore-Hook, 2011). U Sjedinjenim Američkim Državama zabilježili su povećanje broja učenika koji ponavljaju razred nakon što su uveli obrazovnu politiku prema kojoj se škole smatraju odgovornima za učenikov uspjeh (Johnson i Bishop, 2018). S pedagoškoga stajališta ponavljanje razreda smanjuje

heterogenost među učenicima u istom razredu s obzirom na postignuća, što olakšava organizaciju nastave učiteljima (Shepard i Smith, 1988 prema Hwang i Cappella, 2018).

Kako bismo što studioznije odgovorili na pitanje iz naslova ovoga rada izdvajamo četiri teorijska polazišta vezana uz učenički razvoj koje smatramo relevantnim za problematiku ovoga rada:

- Nativistička teorija smatra da je dječji razvoj, fizički i psihološki, određen genetskim nasljedstvom, a okolni čimbenici mogu na taj razvoj djelovati samo u manjoj mjeri.
- Ekološko-razvojna teorija smatra da se djeca razvijaju kroz angažman sa svojom okolinom i da je to okruženje odgovorno za „usmjeravanje“ djece na njihov razvojni put.
- Interakcionistička teorija smatra da je proces obrazovanja dvosmjernan proces koji se fokusira na djetetovo učenje, vještine i znanja, ali također uzimajući u obzir sposobnost škole da zadovolji djetetove potrebe.
- Socijalno-konstruktivistička teorija smatra da je prikladnost za neku skupinu definirana društvenim i kulturnim normama koje ovise o pojedinom djetetu i njegovu porijeklu (Meisels, 2002; prema Martin, 2011).

Sve su četiri teorije potencijalno relevantne za proces donošenja odluke o ponavljanju razreda. Prema nativističkoj teoriji, može se smatrati osnovom za odluku da učenik ponavlja razred, ako su učenici izloženi sadržaju koji je izvan njihovih sposobnosti svladavanja ili ako se ne „uklapaju“ u svoje okruženje pa postoji veći rizik od akademskoga neuspjeha. Socijalno-konstruktivističko gledište moglo bi predvidjeti ponavljanje razreda na temelju prethodnih veza sa socioekonomskim statusom, spolom i etničkom pripadnošću. Ekološki i interakcionistički pogledi mogu se smatrati osnovom za prelazak u idući razred i odluku da se učenik ne zadrži u istom razredu jer su usmjereni na prilagođavanje škole rasponu individualnih razlika u razvoju djeteta (Martin, 2011).

Zagovornici ponavljanje razreda smatraju da će učenicima s lošim uspjehom ponavljanje razreda pružiti više vremena za razvoj akademskih vještina potrebnih za kasniji uspjeh u višim razredima. Međutim, istraživanja su pokazala da ponavljanje razreda povećava poremećaje u ponašanju i povećava stopu napuštanja srednje škole (Mariano, Martorell i Berglund, 2018).

Dio znanstvenika tvrdi da je praksa ponavljanja razreda učinkovita jer djeluje kao korektivna intervencija, dajući učenicima vrijeme da poboljšaju svoje akademsko postignuće (Smith i Shepard, 1988; Tomchin i Impara, 1992 prema

Hwang i Cappella, 2018), dok drugi znanstvenici (Reschly i Christenson, 2013 prema Hwang i Cappella, 2018) zagovaraju društvenu promociju (tj. premještanje učenika u sljedeći, odnosno viši razred čak i ako trenutni standardi uspješnosti nisu ispunjeni) tvrdeći da bi učenici bolje prošli, u akademskom smislu, da ne ponavljaju razred.

Najvažnija točka spora u raspravi o ponavljanju razreda je akademska prednost, odnosno postiže li se veće akademsko postignuće u sljedećim razredima zadržavanjem, odnosno ponavljanjem razreda, učenika koji nisu spremni za sljedeću obrazovnu razinu. Većina radova vezanih uz ponavljanje razreda pokazuje da učenici koji ponavljaju razred imaju znatno lošiji uspjeh od svojih vršnjaka koji su promaknuti u sljedeći razred (Ozek, 2015). Analizom na 175 radova koji su se bavili akademskim napretkom učenika koji ponavljaju razred njih 9 je pokazalo statističku značajnu razliku kod učenika ponavljača, od kojih je 6 radova pokazalo napredak u ponovljenoj godini, ali u kasnijim godinama taj se napredak nije pokazao održivim (Jimerson, 2001).

Znanstvenici koji se protive praksi ponavljanja razreda tvrde da je ponavljanje razreda u svojoj srži kaznene prirode i da zaostajanje od godinu dana u odnosu na vršnjake može rezultirati neangažiranošću u nastavi i školi općenito te njihovim izostajanjem (Jackson, 1975; Roderick, 1994 prema Martorell i Mariano, 2018). Rezultati ovih istraživača reflektirali su se na empirijski dio ovoga rada u kojem smo se bavili pitanjem koliko učenici ponavljači u osnovnim školama izostaju s nastave, opravdano i neopravdano, u usporedbi s učenicima koji s uspjehom završavaju školsku godinu. Pojavni obrasci izostajanja učenika s nastave nazivaju se apsentizmom i tema su brojnih pedagoških istraživanja s posebnim fokusom utvrđivanja uzroka te otkrivanja profila učenika koji su mu skloni (Zrilić, 2008). Među učenicima egzistiraju i različita kolokvijalna određenja apsentizma od kojih je najučestaliji *markiranje*.

Jedna analiza utjecaja na ponavljanje razreda za strane državljane u Sjedinjenim Američkim Državama pokazala je da će učenici češće ponavljati razred nego učenice (Morrison i No, 2007 prema Tingle i sur., 2012). Nadalje, češće ponavljaju razred učenici koji su mlađi od vršnjaka iz svoga razreda, učenici čiji su roditelji imigrirali, učenici čiji roditelji imaju nisku razinu obrazovanja, učenici čiji roditelji nisu uključeni u rad škole, učenici iz jednoroditeljskih obitelji, učenici koji često mijenjaju škole, učenici koji često izostaju s nastave, učenici s intelektualnim teškoćama ili s poteškoćama pažnje, učenici koji imaju poremećaje u ponašanju ili pokazuju znakove društveno neprihvatljivoga ponašanja, učenici koji imaju teškoće u odnosima s vršnjacima, učenici koji imaju poteškoća s čitanjem te učenici koji imaju visoko konfliktni odnos s

učiteljima (Blazer, 2019; Johnson i Bishop, 2018). Znanstvenici su također otkrili da će vjerojatnije ponavljati razred oni učenici koji dolaze iz manjinskih zajednica i kućanstava s niskim prihodima (Cannon i Lipscomb, 2011; Rose i Schimke, 2012; Hipkins, 2014; Squires, 2015; Tolen i Quinlen, 2016; Porter, 2016; Hannover Research, 2016; Knoff, 2016; Kamenetz, 2017; Schwerdt i sur., 2017 prema Blazer, 2019). U Hrvatskoj je provedeno istraživanje (Bulić, 2015) koje se bavilo pitanjem utjecaja obiteljskih prilika na poremećaje u ponašanju adolescenata u Hrvatskoj, a rezultati su pokazali da ispitanici koji žive s oba roditelja češće s uspjehom završavaju razred, a oni koji žive u ustanovama ili sami, u najvećem su riziku od ponavljanja razreda. Također se pokazalo da je kod ispitanika čiji očevi prekomjerno konzumiraju alkohol dvostruko više ponavljača, a u situacijama kada su majke alkoholičarke razlika je još drastičnija. Učenici koji su ponavljali razred, u usporedbi s učenicima koji nisu ponavljali razred, manje se dobro osjećaju u školi, imaju višu razinu hiperdistraktabilnog ponašanja, manje su sigurni u sebe, manje su sigurni u akademske sposobnosti te je veća vjerojatnost da će razviti simptome depresije. Također, otkriveno je da ponavljanje razreda ima negativan utjecaj na učenikovu socio-emocionalnu prilagodbu kao što su odnosi s vršnjacima, samopoštovanje, problematično ponašanje i pohađanje nastave (National Association of School Psychologists, 2003 prema Gilmore-Hook, 2011). Iako dokazi nisu jednoznačni, čini se da ponavljanje razreda ne prolazi bez socio-emocionalnih posljedica (Demanet i Van Houtte, 2016).

Neizbježno je kod ponavljanja razreda da učenici ulaze u nove razredne odjele koji imaju socijalizirajuću i zaštitničku funkciju. Pierson i Connell (1992 prema Demanet i Van Houtte, 2016) tvrde da ponavljanje razreda ima utjecaj na položaj učenika koji ponavlja razred u novoj razrednoj hijerarhiji. No taj se utjecaj može razlikovati, a ovisi o dobi učenika. Znanstvenici tvrde da je ponavljanje razreda posebno stigmatizirajuće u kasnijoj dobi, odnosno adolescenciji (Demanet i Van Houtte, 2013. prema Demanet i Van Houtte, 2016). S druge strane, mlađi učenici ponavljači mogu biti popularni među svojim novim vršnjacima iz razreda jer su relativno stariji, zreliji i sigurniji u školskom sadržaju (Pierson i Connell, 1992. prema Demanet i Van Houtte, 2016). Ipak sama stigma ponavljača može učenicima otežati stvaranje novih prijateljstava (Jimerson i sur., 2006; Stearns i sur., 2007 Hong i Yu, 2008; prema Demanet i Van Houtte, 2016). Ponavljanje razreda mijenja učenika u cijelosti, učenici često gledaju na ponavljanje razreda kao oblik kazne, a javlja se i emocionalna reakcija straha (Gilmore-Hook, 2011).

Neki empirijski nalazi potvrđuju opća očekivanja da je ponavljanje razreda štetno za međuvršnjačke prijateljske odnose. Istraživanje koje su proveli Pianta,

Tietbohl i Bennet (1997 prema Demanet i Van Houtte, 2016) pokazuje da učenici manje prihvaćaju učenika koji ponavlja razred nego druge vršnjake iz generacije s jednako lošim postignućima. Jimerson i suradnici (1997) prema Demanet i Van Houtte (2016) potvrdili su ove rezultate i dodali da negativna društvena reperkusija ponavljanja razreda u osnovnoj školi može imati utjecaj na te učenike i do 16. godine. Iako se svi učenici koje ulaze u novi razred suočavaju s izazovima u stvaranju novih prijateljstava, kod ponavljača ta prilagodba može biti još teža upravo zbog stigme neuspješnoga učenika (Demanet i Van Houtte, 2016). U prilog tome govori i multivarijantna analiza podataka na 11759 učenika u 83 belgijske srednje škole koja je pokazala da je ponavljanje razreda u srednjoj školi povezano s manjim brojem prijateljstava, dok ponavljanje razreda u osnovnoj školi nije povezano s brojem prijateljstava u srednjoškolskom obrazovanju (Demanet i Van Houtte, 2016).

Znanstvenici su proučavali statute prihvaćanja ili odbijanja od strane vršnjaka. Studije koje su se tom problematikom bavile (Ladd, 2003 prema Demante i Van Houtte, 2016; Ialongo, Vaden-Kieman, 1998 prema Demante i Van Houtte, 2016) otkrile su da vršnjačko odbijanje iz razreda potiče negativne stavove prema školi, nižu razinu akademskoga angažmana, veću vjerojatnost za razvijanje depresije i agresivnoga ponašanja te niži akademski uspjeh. Učenici koji imaju više prijatelja pokazuju veći angažman u školi (Ladd, 1990 prema Demante i Van Houtte, 2016), višu razinu pripadnosti školi (Wentzel, 2009 prema Demante i Van Houtte, 2016) i manje su podložni devijantnom utjecaju vršnjaka (Geven, Weesie i Van Tubergen, 2013 prema Demanet i Van Houtte, 2016). Kritičari ponavljanja razreda tvrde da ponavljanje razreda nameće značajan emocionalni teret učenicima jer su stigmatizirani kao neuspješni i suočavaju se s izazovima prilagodbe s novim vršnjacima, što može dovesti do toga da učenici odustanu od daljnjega školovanja (Ozek, 2015). Škole s najvišim postignućima u akademskom napretku učenika s poteškoćama obično imaju uspostavljene sustave „ranog upozorenja“ za prepoznavanje i pomoć učenicima prije nego što ne uspiju. To uključuje korištenje planova učenja i stručnih timova za podršku učenicima (Protheroe, 2007 prema Johnson i Bishop, 2018). Potrebno je osigurati da poteškoće učenika vezane uz školu ne budu uzrokovane ili pogoršane teškoćama u učenju. Na primjer, jedan od pet učenika ponavljača ima teškoće u učenju kao što su disleksija ili ADHD (NCLD, 2017 prema Johnson i Bishop, 2018).

METODA

Zbog vidljive deficitarnosti empirijskih nalaza vezanih za problematiku ovoga rada, a velike aktualnosti teme pri kraju svake nastavne godine u pedagoškoj praksi, ovo empirijsko istraživanje ima cilj prikazati i analizirati stanje u Hrvatskoj vezano uz problematiku ponavljanja razreda te otvoriti putokaze za buduća istraživanja ove problematike. Iz postavljenoga cilja, a i teorijskoga okvira, proizišlo je nekoliko istraživačkih pitanja:

1. Koji razred osnovne škole učenici najčešće ponavljaju?
2. Je li usporediva redovitost na nastavi između učenika ponavljača i učenika koji uspješno završavaju razred?
3. Kojeg spola su češće učenici ponavljači?
4. Ostvaruju li učenici ponavljači bolji školski uspjeh u ponovljenoj godini?

Sukladno postavljenom cilju istraživanja izdvojene su nezavisne varijable (razred koji učenik pohađa, opravdani i neopravdani izostanci kao pokazatelj redovitosti pohađanja nastave, spol učenika i školski uspjeh) te zavisna varijabla koju čini ponavljanje razreda. Ciljani uzorak ovoga istraživanja čine svi učenici osnovnih škola u Republici Hrvatskoj od školske 2015./2016. do 2020./2021. godine. U istraživanju je korištena metoda rada na dokumentaciji pri čemu su se koristili javnodostupni podaci s mrežne stranice Ministarstva znanosti i obrazovanja – (*Školski e-Rudnik vol. 2*) koja svake godine objavljuje skup statističkih podataka koji prikazuju podatke o općem uspjehu učenika, njihovim ocjenama, opravdanim i neopravdanim izostancima, pedagoškim mjerama te trendove po školskim godinama. Za potrebe ovoga rada od statističkih pokazatelja korištena je deskriptivna statistika kao dostatan alat kojima dolazimo do odgovora na postavljena pitanja.

REZULTATI I INTERPRETACIJA

U potrazi za odgovorom na prvo istraživačko pitanje utvrđeno je da je u razdoblju od posljednjih šest školskih godina ukupan broj učenika ponavljača u osnovnim školama iznosio 4127 učenika. Podaci o učenicima ponavljačima po razredima uključujući njihov postotak vidljiv je u tablici 1.

Tablica 1. Ukupan broj učenika ponavljača u osnovnim školama u determiniranom vremenskom razdoblju

Razred	Broj učenika ponavljača u razdoblju od 2015./16. do 2020./21.	Postotak
1.	638	15,46%
2.	179	4,34%
3.	106	2,57%
4.	138	3,34%
5.	967	23,43%
6.	645	15,63%
7.	1155	27,99%
8.	299	7,24%
Ukupno	4127	100,00%

Mogući uzrok ponavljanja razreda u 7. i 5. razredu može se tražiti u tranziciji iz razredne u predmetnu nastavu, odnosno zbog novih školskih zahtjeva koji se postavljaju pred učenike u obliku uvođenja novih školskih predmeta. Tranzicija u odgoju i obrazovanju podrazumijeva situacije kada učenik prelazi iz razredne u predmetnu nastavu, iz osnovne škole u srednju školu ili iz srednje škole na visokoškolsku instituciju (Izetbegović, Nezirović i Kudra, 2021). Vrijeme tranzicije iz razredne u predmetnu nastavu izazovno je za svakoga učenika. Prelaskom u predmetnu nastavu pred učenicima su izazovi emocionalnoga, socijalnoga i fizičkoga sazrijevanja te prilagodba na nove učitelje i školske predmete. Učenici se u tom razdoblju prilagođavaju različitim implicitnim pedagogijama i osobnim jednadžbama svakoga odgojno-obrazovnog djelatnika. Pred učenicima su veća opterećenja s obzirom na to da se povećao broj školskih predmeta. Istraživanja ukazuju da školski uspjeh u predmetnoj nastavi opada u usporedbi s razrednom nastavom. Kirkpatrick (1992) nudi moguće uzroke kao što su nedostatak akademskoga izazova i sve veći osjećaj dosade u školi. Emocionalna reakcija dosade osim što je institucionalna (javlja se u institucijama kao što su bolnice, vojarne, zatvori i škole) ona je i vezana uz određena razvojna razdoblja života kojem odgovara upravo razdoblje predmetne nastave. Zbog tih razloga važno je učenike prije prijelaza iz razredne u predmetnu nastavu učiti vlastitoj odgovornosti za školski uspjeh te ih poučavati različitim strategijama za samostalno učenje. Kao odgovor na prvo istraživačko pitanje javlja se sedmi, peti i prvi razred. Otvara pitanja prijelaznih točaka školskih podsustava (prijelaz iz predškolskih institucija u školeske, prijelaz iz razredne nastave u predmetnu) te povećanih zahtjeva i opterećenja školskim zahtjevima obogaćivanjem kurikuluma (sedmi razred).

U potrazi za odgovorom na drugo istraživačko pitanje u istraživanju smo se usmjerili na analizu izostanaka učenika koji je predstavljen kroz opravdane i neopravdane sate učenika. U tablici 2. prikazani su podaci izostanka učenika ponavljača i učenika koji redovno prolaze razred. U svim godinama analize učenici ponavljači imaju znatno veći prosječni broj sati izostanaka od učenika koji redovno prolaze razred. U tablici 2 je vidljiva razlika u prosječnom broju neopravdanih izostanaka učenika ponavljača u usporedbi s učenicima koji uspješno završavaju razred. Rezultati odgovora na ovo istraživačko pitanje otvaraju potrebu za novim područjima istraživanja koja bi bila usmjerena na utvrđivanje razlika odgovarajućim statističkim pokazateljima kao i na analizu razloga izostanaka učenika ponavljača za što bi bila primjerenija kvalitativna metodologijska paradigma.

Tablica 2. Prikaz prosječnoga broja sati izostanka po učeniku

Školska godina	Izostanci	Prosječan broj sati izostanaka po učeniku		Prosječan broj sati izostanaka po učeniku	
		Učenici ponavljači	Redovni učenici	Učenici ponavljači u razrednoj nastavi	Učenici ponavljači u predmetnoj nastavi
2015./2016.	Prosječan broj izostanaka	144	46,61	154,83	149,185
	Opravdani izostanci	85	46,04	68,81	96,135
	Neopravdani izostanci	59	0,57	86,02	53,05
2016./2017.	Prosječan broj izostanaka	156,82	47,19	151,26	160,985
	Opravdani izostanci	94,29	46,61	67,84	100,8
	Neopravdani izostanci	62,53	0,57	83,42	60,185
2017./2018.	Prosječan broj izostanaka	177,94	51,54	143,03	195,39
	Opravdani izostanci	106,11	50,96	80,47	119,74
	Neopravdani izostanci	71,83	0,58	62,56	75,65
2018./2019.	Prosječan broj izostanaka	181,46	53,4	180,5	188,12
	Opravdani izostanci	105,51	52,81	70,82	120,93
	Neopravdani izostanci	75,96	0,59	109,68	67,19

	Prosječan broj izostanaka	147,53	43,17	143,38	153,64
2019./2020.	Opravdani izostanci	89,83	42,74	79,06	100,6
	Neopravdani izostanci	57,71	0,43	64,32	53,04
	Prosječan broj izostanaka	296,41	49,51	373,82	302,59
2020./2021.	Opravdani izostanci	112,75	48,78	39,82	127,63
	Neopravdani izostanci	183,66	0,73	334	174,96

Učenički izostanci su važan pedagoški alarm jer su izostanci mogući rizični faktor nekih ozbiljnijih poremećaja u ponašanju (Zrilić, 2007), a apsentizam ukazuje na znakovit pedagoški problem. Domjanović (2012) tvrdi da apsentizam nije problem koji samo treba istražiti i prema njemu djelovati preventivno nego je apsentizam i indikator nekih drugih obiteljskih i društvenih problema te problem školskoga sustava. U anketama o izostancima učenici navode da izostaju iz škole jer je u školi dosadno, ne osjećaju se sigurno u školi te izostaju s predmeta koje ne vole i čiju smisao ne uočavaju (Reid, 2008 prema Domjanović, 2012). S nastave podjednako izostaju i učenici i učenice, međutim učenici značajno više izostaju neopravdano s nastave u usporedbi s učenicama (Nazor, 1997 prema Zrilić, 2007). Namjerno i učestalo izbjegavanje nastave jedan je od indikatora mogućega puta u devijantnost (Zrilić, 2008). Postoji čitav niz razloga zbog kojih učenici izostaju s nastave, neki od njih su: percepcija nekorisnosti predmeta, prezahtjevnost programa, konzumacija opojnih sredstava, slaba motiviranost za učenje, odsutnost razvijenih radnih navika, emocionalna nestabilnost i nezrelost, lijenost, nemarnost... (Tolić, 1980 prema Zrilić, 2008). Također, brojne studije ukazuju na to da je apsentizam složena pojava povezana s jedne strane već navedenim motivima za izbjegavanje nastave, ali isto tako povezana je i s utjecajem vršnjaka i kvalitetom obiteljskoga života i odnosima u njemu (Zrilić, 2008).

Analizom podataka izostanaka učenika koji ponavljaju razred i izostanaka učenika koji redovno prolaze razred pokazalo se da učenici ponavljači više izostaju u prosjeku negoli učenici koji s uspjehom završavaju razred. Analizom podataka je najvidljivija usporedba koja ukazuje na razlike u prosječnom broju neopravdanih sati. Neki autori (Clark i Shields, 1997 prema Zrilić, 2007) smatraju da apsentizam spada u kategoriju delikventnoga ponašanja, dok drugi (Vizek-Vidović i sur., 2003 prema Zrilić, 2007) apsentizam smještaju u kategoriju

nediszipliniranoga ponašanja u školi. Navedeni nalazi ukazuju na potrebu studioznijega proučavanja fenomena apsentizma koji je u vezi s ponavljanjem razreda. Markuš (2009, prema Domjanović, 2012) tvrdi da će učenik koji se osjeća prihvaćeno rjeđe bježati iz škole. Navedena izjava pred odgojno-obrazovne djelatnike i pedagošku praksu otvara važnost spoznaja iz pedagoške teorije vezane uz kulturu škole, školsko ozračje, pedagogiju odnosa, a posebno međuvršnjačke odnosa te odnose između učitelja i učenika.

Tablica 3 donosi prikaz raspodjele učenika ponavljača uvažavajući kriterij spola.

Tablica 3. Prikaz raspodjele učenika ponavljača po spolu

Školska godina	Učenici	Postotak	Učenicke	Postotak	Ukupan broj učenika ponavljača
2015./2016.	622	71,91 %	243	28,09 %	865
2016./2017.	550	71,15 %	223	28,85 %	773
2017./2018.	527	67,56 %	253	32,44 %	780
2018./2019.	568	68,02 %	267	31,98 %	835
2019./2020.	497	66,98 %	245	33,02 %	742
2020./2021.	77	58,33 %	55	41,67 %	132
Ukupno	2841	68,84 %	1286	31,16 %	4127

Deskriptivnom analizom podataka kao način dolaska do odgovora na treće istraživačko pitanje utvrđeno je da su u uzorku učenici ponavljači češće muškoga spola. Navedeni nalaz istraživanja potvrđuje prethodne rezultate istraživanja koja se odnosi na SAD i Hrvatsku koja ukazuje da su učenici podložniji ponavljanju razreda za razliku od učenica. Hunsader (2002) u svom radu iznosi nekoliko razloga zašto dječaci postižu lošije rezultate u školama. Za jedan od razloga ističu se biološke razlike te se navodi istraživanje Mulrine (2001) koje govori kako se djevojčicama bolje razvija dio mozga zadužen za verbalno izražavanje, a kod dječaka motoričke, vizualne i prostorne vještine koje ne dolaze do izražaja u školskom sustavu kao verbalne. Nadalje, neka istraživanja su pokazala da su učenici manje motivirani od učenica te da imaju manje pozitivan stav prema školi (Davies, 1984; Darom i Rich, 1988; Cox, 2000; Francis, 2000 prema Van Houtte, 2004). Također je zabilježeno da će učenice više vremena provoditi radeći zadaću te će manje ometati nastavu, dok će se učenici manje truditi i lakše će ih se omesti u radu i skrenuti pažnju na nešto drugo (Barber, 1996 prema Van Houtte, 2004). Još jedan od argumenata zašto su dječaci lošiji u školi po uspjehu i ponašanju je taj što učenici školski uspjeh ne doživljavaju kao važnu životnu

vrijednost (Francis, 2000; Warrington i sur., 2000; Whitelaw i sur., 2000 prema Van Houtte, 2004).

Ostaje otvoreno pitanje kako školu približiti učenicima i povećati njihovu motivaciju za radom. Neki od prijedloga autora Lindsay i Muijs (2006) su da se školski neuspjeh kod dječaka može riješiti poboljšanjem ranoga razvoja pismenosti da bi se spriječile visoke razine neuspjeha u čitanju među dječacima. Naime istraživanje iz 2010. (Zasackae, prema Momčilović, 2018) pokazuje da svaka druga učenica čita redovito (najmanje jednom tjedno), dok 17 % učenica čita svakodnevno. Kod dječaka tek svaki četvrti čita redovito, a njih 6 % čita svakodnevno.

Tickner (1992) predlaže ponovno uvođenje jednospolnih obrazovnih programa jer prema njemu takvi programi djeci pružaju neke prednosti kao što su, na primjer, veći broj uspješnih uzora vlastitoga spola, veće mogućnosti za vodstvom, mogućnost podizanja vlastitoga samopouzdanja. Nadalje, mnoga istraživanja pokazuju da djevojčice imaju korist od pohađanja škole za djevojčice. Dok postoje mnoga istraživanja koja su se bavila jednospolnim školama za djevojčice, na temu jednospolnih škola za dječake istraživanja je malo. Broj jednospolnih škola se smanjio tijekom godina i danas ovaj oblik školovanja osporavaju mnogi znanstvenici jer smatraju da nije korisno razdvajati dječake i djevojčice. Bauch (1988) prema Tickner (1992) iznio je sumnje u srednjoškolsko obrazovanje sa zajedničkom nastavom. Tickner (1992) na temelju vlastitoga istraživanja zaključuje da u jednospolnim školama dječaci imaju pozitivniji stav prema školi. Navedeni izazov prelazi okvire tematike ovoga rada, ali zasigurno budi istraživačku znatiželju u području školske pedagogije.

U potrazi za odgovorom na posljednje istraživačko pitanje zanimala nas je budućnost učenika ponavljača vezana uz njihov uspjeh. Analizom se pokazalo da unazad šest školskih godina 16,91 % ponavljača ponovljenu školsku godinu završe ponovo s nedovoljnim uspjehom, odnosno preko 83,09 % učenika ponavljača ponovljenu školsku godinu završe s nekom od prolaznih ocjena (dovoljan, dobar, vrlo dobar ili čak odličan (2,55 %)), a samim time su ostvarili bolji školski uspjeh u usporedbi s godinom ranije. Rezultati su vidljivi u tablici 4.

Tablica 4. Školski uspjeh učenika ponavljača u ponovljenoj školskoj godini

Školska godina	Odličan	Postotak	Vrlo dobar	Postotak	Dobar	Postotak	Dovoljan	Postotak	Nedovoljan	Postotak	Prosjeak svih učenika ponavljača
2015./2016.	19	2,20 %	95	10,98 %	564	65,20 %	77	8,90 %	110	12,72 %	2,81
2016./2017.	8	1,03 %	110	14,23 %	504	65,20 %	63	8,15 %	88	11,38 %	2,85
2017./2018.	20	2,56 %	100	12,82 %	506	64,87 %	51	6,54 %	103	13,21 %	2,85
2018./2019.	9	1,08 %	125	14,97 %	539	64,55 %	32	3,83 %	130	15,57 %	2,82
2019./2020.	23	3,10 %	133	17,92 %	412	55,53 %	89	11,99 %	85	11,46 %	2,89
2020./2021.	7	5,26 %	17	12,78 %	54	40,60 %	5	3,76 %	49	37,59 %	2,45

Jedan od glavnih argumenata ponavljanja razreda, kao što je i prikazano u teorijskom dijelu, jest da učenici u ponovljenoj godini dobiju dodatno vrijeme za usvajanje nastavnih sadržaja te da će zbog toga imati bolji školski uspjeh. Iz rezultata je vidljivo da se navedeni argument odnosi na dio učenika jer su pokazali čak i izvrsnost, dok za drugi dio učenika ne vrijedi.

Prema *Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* (čl. 22; 2024.) škole su dužne organizirati dopunsku nastavu učenicima kojima je potrebna pomoć u učenju. Iskustva iz prakse govore o tome da je dopunska nastava najzastupljenija sistemski mjera rada s neuspješnim učenicima. Dopunska nastava osmišljena je kao pedagoška korektivna mjera s namjerom da se učenicima koji zaostaju u učenju za svojim vršnjacima nadoknade „rupe“ u znanju i omogući nesmetano praćenje tijekom redovne nastave (Malinić i sur., 2015). Učenik u dopunsku nastavu može biti uključen jednokratno, kroz dulji period ili povremeno (Šučur, 2015). Rijetka istraživanja koja su se bavila učinkovitosti dopunske nastave pokazala su da ona ne daje očekivane efekte, da svega trećina učenika koja pohađaju dopunsku nastavu postigne pozitivne promjene, a autor ključni razlog takva stanja vidi u načinu na koji se dopunska nastava realizira (Malinić, 2009 prema Malinić i sur., 2015). Na navedene rezultate ovoga istraživačkog pitanja možemo gledati kao pedagoški optimisti i kao pedagoški pesimisti. Kako god da se pozicionirali, ostaje za promišljanje opravdanost ponavljanja razreda za svakoga desetog učenika i pitanje jesmo li iskoristili sav pedagoški potencijal da bismo učenicima ponavljačima omogućili uspješnost.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Iz dostupnih teorijskih razmatranja potvrđujemo kontroverznost tematike ponavljanja razreda. Vidljive su prednosti i nedostaci kako kod pristaša tako i protivnika ponavljanja razreda. Odgovarajući na istraživačka pitanja metodom rada na dokumentaciji uočljivo je da postoje vremenske točke u odgojno-obrazovnom sustavu koje se smatraju kriznima za ponavljanje razreda. Povezuju se uz prijelazna razdoblja (prvi i peti razred) te povećane zahtjeve i opterećenje učenika (sedmi razred). Uočene su i razlike vezane uz učenički apsentizam koji pozitivno korelira sa školskim neuspjehom. Ovim radom uočene su i razlike među ponavljateljima a vezane su za spol, pri čemu učenici češće ponavljaju razred za razliku od učenica. Uočeni rezultati upućuju na promišljanje otvaraju li istospolne škole veće mogućnosti za uspješnost učenika. Odgovaranjem na zadnje istraživačko pitanje, dokazano je da je veći broj učenika (83,09 %) s uspjehom završio ponovljeni razred od kojih 2,55 % čak odličnim uspjehom.

Za pozicioniranje implicitne pedagogije vezane uz ponavljanje razreda i osobnih pedagoških stajališta na temelju teorijske analize dostupnih radova i analize dokumentacije smatramo važnim preispitati jesu li stajališta odgojno-obrazovnih djelatnika pedocentristička ili sociocentristička te pristupaju li kurikulumu funkcionalistički ili humanistički. Nije nevažan ni čimbenik na kojem se obrazovnom stupnju nalazi učenik i što je konačni cilj njegova obrazovnoga puta, kao i specifičnosti vezane uz individualne karakteristike svakoga učenika. Mjere prevencije su izrazito važne, posebno ako je riječ o učenicima koji imaju teškoće u učenju i svladavanju nastavnih sadržaja. Uvažavajući sve navedene nalaze istraživanja i pedagoške dileme, nastavnoj praksi ostaje za preispitati jesmo li u radu s učenicima upotrijebili sav pedagoški potencijal koji posjedujemo uključujući svu moć didaktike i metodike s posebnim naglaskom na proces individualizacije nastavnoga procesa.

LITERATURA

1. Blazer, C. (2019). Elementary school grade retention. *Information capsule*, 1805, 1–13.
2. Bulić, M. (2015). *Utjecaj obiteljskih prilika na poremećaje u ponašanju adolescenata*. Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
3. Demanet, J., Van Houtte, M. (2016). Are Flunkers Social Outcasts? A Multilevel Study of Grade Retention Effects on Same-Grade Friendships. *American Educational Research Journal*, 53(3), 745–780.
4. Domjanović, M. (2012). *Utjecaj apsentizma na školski uspjeh adoscelenata*. Doktorski rad. Josip Juraj Strossmayer Sveučilište u Osijeku, Filozofski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:560532> (1. 9. 2023.)
5. Ebel, R. L. (1980). The failure of schools without failure. *The Phi Delta Kappan*, 61(6), 386–388.
6. Education, A. (2011). *Grade retention during compulsory education in Europe: regulations and statistics*. European Union.
7. Gilmore-Hook, T. (2011). *Teacher Beliefs regarding Grade Retention in an Urban Elementary School*. ProQuest LLC. 789 East Eisenhower Parkway, PO Box 1346, Ann Arbor, MI 48106.
8. Hunsader, P. D. (2002). Why Boys Fail-and what we can do about it. *Principal-Arlington* 82(2), 52–55.
9. Hwang, S. H., Cappella, E. (2018). Rethinking early elementary grade retention: Examining long-term academic and psychosocial outcomes. *Journal of Research on Educational Effectiveness*, 11(4), 559–587.
10. Izetbegović, A., Nežirović, M., Kudra, A. (2021). *Inkluzivna tranzicija iz razredne u predmetnu nastavu*. Udruženje „Društvo ujedinjenih građanskih akcija“.
11. Jimerson, S. R. (2001). A synthesis of grade retention research: Looking backward and moving forward. *The California School Psychologist*, 6(1), 47–59.
12. Johnson, P. N., Bishop, S. (2018). *Failing In-Grade Retention: How an ineffective practice with lasting consequences, high price tags and civil rights implications can be wiped out by schools doing what schools do best: Teaching today's children*. Intercultural Development Research Association.
13. Kirkpatrick, D. (1992). Student perceptions of the transition from primary to secondary school. In Australian Association for Research in Education Conference (pp. 22–26). New Zealand Association for Educational Research joint conference, Deakin University.
14. Lindsay, G., Muijs, D. (2006). Challenging underachievement in boys. *Educational Research*, 48(3), 313–332.
15. Malinić, D., Džinović V., Jakšić I. (2015). Nastavničke percepcije školskog neuspjeha-vredi li se truditi oko neuspješnih učenika?. *Nastava i vaspitanje*, 65(4), 663–677.
16. Manacorda, M. (2012). The cost of grade retention. *Review of Economics and Statistics*, 94(2), 596–606.
17. Mariano, L. T., Martorell, P., Berglund, T. (2018). *How Does Repeating a Grade Impact Students' High School Persistence and Behavior?: The Case of New York City*. https://www.rand.org/pubs/research_briefs/RB10025.html (Preuzeto: 1. 9. 2023.)

18. Martorell, P., Mariano, L. T. (2018). The causal effects of grade retention on behavioral outcomes. *Journal of Research on Educational Effectiveness*, 11(2), 192–216.
19. Martin, A. J. (2011). Holding back and holding behind: grade retention and student's non-academic and academic outcomes. *British Educational Research Journal*, 37(5), 739–763.
20. Momčilović, S. (2018). *Čitateljske navike i interesi postmilenijske generacije*. Doktorski rad. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet.
21. Narodne novine (2024). *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi*. Narodne novine d.d.
22. Ozek, U. (2015). Hold back to move forward? Early grade retention and student misbehavior. *Education Finance and Policy*, 10(3) 350–377.
23. Rose, J. S., Medway, F. J., Cantrell, V. L., Marus, S. H. (1983). A fresh look at the retention – promotion controversy. *Journal of School Psychology*, 21(3), 201–211.
24. ŠeR – Školski e-Rudnik. URL: <https://mzo.gov.hr/ser-skolski-e-rudnik-3419/3419> (Pristupljeno: 23. 2. 2024.)
25. Šučur, A. (2015). *Stavovi nastavnika i učenika o kvaliteti dopunske i dodatne nastave*. Diplomski rad. Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet.
26. Tickner, A. M. (1992). *A Study of Attitudes in an All Boys' School*. Diplomski rad. Dominican Collage.
27. Tingle, L. R., Schoeneberger, J., Algozzine, B. (2012). Does Grade Retention Make a Difference?, The Clearing House: *A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 85 (5), 179-185.
28. Van Houtte, M. (2004). Why boys achieve less at school than girls: The difference between boys' and girls' academic culture. *Educational studies*, 30(2), 159–173.
29. Zrilić, S. (2007). Neke potencijalno relevantne sociodemografske varijable školskih izostanaka. *Odgojne znanosti*, 9(2), 41–65.
30. Zrilić, S. (2008). Prilog istraživanju učeničkog apsentizma. *Školski vjesnik: časopis za pedagoški teoriju i praksu*, 57(2), 61–73.

CLASS REPETITION – POTENTIAL FOR PEDAGOGICAL ACTION OR PUNISHMENT

Class repetition is a pedagogical intervention for students who have not achieved the set outcomes at a satisfactory level. The biggest dilemma is the academic goals and the socio-emotional consequences that repeating a class leaves on the student. The paper presents empirical findings on the issue of class repetition in the Republic of Croatia. The theoretical part of this paper sets the framework for conducting research questions related to grade repetition with regard to the grade that students repeat most often, the number of absences of repeat students, the gender of repeat students, and the performance of students in the repeated year. The sample consists of all the primary school-age students in the Republic of Croatia analyzed over a period of six school years. The results show that the seventh grade is the most frequently repeated one, that the number of repeat students' absences is higher, that boys repeat a grade more often, and that part of the students also fail when repeating the grade. With empirical findings, the authors confirm the controversial nature of the topic and point to the harmful consequences of repeating classes.

Keywords: absenteeism, failure, repeating classes.